

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ:
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ
ΤΩΝ Μ. ΔΗΜΙΤΣΑ ΚΑΙ Σ. ΜΕΡΤΖΙΑΗ

Στήν παρούσα έργασία δημοσιεύονται συμπληρωματικές πληροφορίες για τή ζωή και τó έργο δύο Έλλήνων λογίων που άσχολήθηκαν με τήν ιστορία, τή γεωγραφία και τήν άρχαιολογία τής Άρχαίας Μακεδονίας κατά τήν ύστερη όθωμανική περίοδο, του Μαργαρίτη Γ. Δήμιτσα και του νεότερου του Σταύρου Μερτζιάη.

Α) Μαργαρίτης Γ. Δήμιτσας (1829-1903)

Η διεξοδικότερη έως σήμερα παρουσίαση τής ζωής και του έργου του γεωγράφου και ιστορικού τής Μακεδονίας Μαργαρίτη Γ. Δήμιτσα όφείλεται στον Μακεδόνα εκπαιδευτικό Χαρίσιο Πούλιο ό όποιος δημοσίευσε σχετικό άρθρο έξι περίπου χρόνια μετά τον θάνατό του¹. Άναφερόμενος στη ζωή και τó έργο του ό Πούλιος μάς πληροφορεί ότι, άφου έμαθε τά ελληνικά γράμματα στη γενέτειρά του τήν Άχρίδα, *μείζονος παιδείσεως όρεγόμενος μετέβη εις Άθήνας* όπου ολοκλήρωσε άρχικά τίσ γυμνασιακές και στη συνέχεια τίσ πανεπιστημιακές του σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή. Με τά έφόδια αυτά άσκησε τó διδασκαλικό επάγγελμα στη Μακεδονία αλλά *πρός τελειότεραν έπιστημονικήν μόρφωσιν ... άπήλθεν εις Βερολίνον. Μετά πολυετείς δ' ένταύθα άκροάσεις διδασκαλίας κλασσικής φιλολογίας, φιλοσοφίας και άρχαιολογίας παρά διασημοτάτοις καθηγηταίς έν οίς και ό πολύς Βοίχχιος* (ένν. τον

1. Βλ. Χ. Πούλιος, «Μαργαρίτης Γ. Δήμιτσας», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον του Παμμακεδονικού Συλλόγου τής Άθήνας* 2 (1909) 301-305 (στό έξής: ΜΠΠΣΑ). Ό Πούλιος (1844-1930) είχε γεννηθεί στη Σελίτσα (= Έράτιτρα) τής Κοζάνης και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών και στη Λειψία. Στην τελευταία ύποστήριξε τó 1870 τó διδακτορικό του με θέμα *Περί τής καταγωγής των νυν Έλλήνων και των ηθών και έθων αυτών μετά παραλληλισμού προς τά των άρχαίων* όπου άντέκρουσε τή θεωρία του Φαλμεράϊερ. Με τήν επάνοδό του στην Άθήνα εργάσθηκε ως φιλόλογος καθηγητής σέ πολλά γυμνάσια τής πρωτεύουσας, συγγράφοντας μάλιστα σχολικά βιβλία. Ό Πούλιος υπήρξε επίσης για ένα χρονικό διάστημα (πρίν από τó 1908) πρόεδρος του «Μακεδονικού Συλλόγου (ό Μέγας Άλέξανδρος)» των Άθηνών. Βλ. Π. Δρανδάκης, *Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαίδεια (ΜΕΕ)* τόμος 20ός, 621 και Γ. Θ. Λυριτζής, *Οί Μακεδονικοί Πατριωτικοί Σύλλογοι των Άθηνών στίς παραμονές και κατά τήν περίοδον του Μακεδονικού Άγώνος*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 34 σημ. 75 όπου επίσης ή πληροφορία ότι ήταν άνεμιός του άγιαστού του '21 και πρώτου άρχιεπισκόπου Μαντινείας καί Κυνουρίας Θεοφάνους, του άποκαλυμμένου Σιατιστέως. Κατά πάσα πιθανότητα από τον Πούλιο είναι γραμμένη και ή πρώτη νεκρολογία του Δήμιτσα στό *Έθνικόν Ημερολόγιον του Κωνσταντίνου Φ. Σκόκου* του έτους 1904, 404-405, άν κρίνουμε από τίσ πληροφορίες που περιλαμβάνει.

Α. Böckh) κατελθὼν εἰς Θεσσαλονίκην τῷ 1864 διορίσθη σχολάρχης τῆς ἐν αὐτῇ Ἑλληνικῆς Σχολῆς². Ἡ ἐκπαιδευτικὴ σταδιοδρομία τοῦ Δήμιτσα συνεχίσθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1870 στὸ ιδιώκτητο καὶ φερώνυμο ἐκπαιδευτήριό του καὶ ἐκτάκτως (ὡς καθηγητὴ γεωγραφίας) στὸ Ἀρσάκειο Διδασκαλεῖο ἕως τὸ 1888 ὁπότε ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴν ἐνεργὴ δράση καὶ συνέχισε τὶς μελέτες του ποὺ ἀφοροῦν κυρίως τὴν ἱστορία καὶ τὴ γεωγραφία τῆς Μακεδονίας³. Ὁ Πούλιος κλείνει τὸ σημείωμά του μὲ ἓνα κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ βιογραφούμενου.

Τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ σχετικὲς μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δήμιτσα γνώσεις μας ἐμπλουτίστηκαν ἀρκετὰ χάρις στὴ δημοσίευση α) τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ συμπατριώτη καὶ εὐνοούμενου του, τοῦ Ἀναστάσιου Πηγεῶνα, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται λεπτομερέστερα ἀπ' ὅ,τι ὁ Πούλιος στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του⁴, καὶ β) μιᾶς ἔκθεσης ποὺ ὑπέβαλε ὁ Δήμιτσας στὸν «Ἐν Ἀθήναις Σύλλογον πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων»⁵. Νέα σχετικὰ στοιχεῖα προέκυψαν ἐπίσης ἀπὸ ἔρευνες στὸ ἀρχεῖο τοῦ Πανεπιστημίου Βερολίνου ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἐκεῖ σπουδές του⁶ καὶ στὸ ἀρχεῖο τοῦ ΙΜΧΑ ὅπου σὲ μία ἀδημοσίευτη ἀκόμη συνέντευξη τοῦ ἀρχιμανδρῆτη Ἀλέξανδρου Ὁρολογᾶ περιλαμβάνονται πληροφορίες γιὰ τὴ δράση τοῦ Δήμιτσα στὸ Μοναστήρι μετὰ τὸ 1851⁷. Ἀξιοποιώντας κυρίως τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπληρώσει τὸ βιογραφικὸ του ὡς ἑξῆς.

Ὁ Δήμιτσας ἀφοῦ πῆρε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση στὴ γενέτειρά του ὁλοκλήρωσε τὶς σπουδές του στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ παρακολούθησε τὸ γυμνάσιο καὶ φοίτησε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ μὲ τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τοῦ Μητροπολίτη Ἀρχιδῶν Διονυσίου καὶ ὀρισμένων συγγενῶν του. Ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὸ κλεινὸν ἄστυ ἀνέλαβε τὸ 1850 ὡς πτυχιούχος φιλόλογος τὴ διεύθυνση τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τῆς πατρίδας του. Λόγω τῆς ὑπαρξῆς μεγάλου ἀριθμοῦ ξενοφώνων μαθητῶν ὁ Δήμιτσας ἐφάρμοσε μάλιστα στὴ διδασκαλία τῆς ἑλλη-

2. Πούλιος, ὁ.π., 302.

3. Ὁ.π., 303.

4. Κ. Βακαλόπουλος, *Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν πρώιμη φάση τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα. Ἀπομνημονεῖματα Ἀναστασίου Πηγεῶνα*, Θεσσαλονίκη (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, 196), Θεσσαλονίκη 1983, σ. 358 κ.ἑξ.

5. Σ. Βούρη, *Πηγές γιὰ τὴν Ἱστορία τῆς Μακεδονίας. Πολιτικὴ καὶ ἐκπαίδευση 1875-1907*, Ἀθήνα 1994, σσ. 125-133, ἀρ. 26. Γιὰ τὴν παρότητα αὐτῆς τῆς ἔκθεσης βλ. παρακάτω.

6. Γιὰ τὴ βοήθειά του στὴν ἔρευνα εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν φίλο Δρ. Φ. Χάρη Τσάχο (Πανεπιστήμιο Ἐρφοῦρτης).

7. Βλ. ΑΙΜΧΑ φ. 29. Εὐχαριστίες ὀφείλονται στὴ συνεργάτιδα τοῦ Ἰδρύματος κ. Φρόσω Παναγιωτίδου ποὺ μοῦ ὑπέδειξε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀπομαγνητοφωνημένου κειμένου τῆς συνέντευξης (1953-1954), καθὼς καὶ στὸν Πρόεδρο καὶ τὸν Λειτουργὴ τοῦ Ἰδρύματος καθ. κ.κ. Β. Κόντη καὶ Ι. Μουρέλο ποὺ μοῦ ἐπέτρεψαν τὴ δημοσίευση ὧσων ἐνδιέφεραν τὸ παρὸν ἄρθρο. Τὰ λήμματα τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Δραγδράκη (ΜΕΕ) καὶ τοῦ Παγκόσμιου Βιογραφικοῦ Λεξικοῦ (ΙΒΑ) ἐπαναλαμβάνουν μὲ μικρὲς ἀποκλίσεις τὶς πληροφορίες τοῦ ἁρθροῦ τοῦ Πούλιου.

νικῆς τῆ μέθοδο ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ Γάλλοι γιὰ νὰ διδάσκουν γαλλικὰ στοὺς ἀραβόφωνους κατοίκους τῆς Ἀλγερίας καὶ τῶν ἄλλων ἀποικιῶν τους⁸. Ὡστόσο τὸ συμβόλαιό του δὲν ἀνανεώθηκε γιὰ τὴν ἐπόμενη χρονιά, ἐξαιτίας τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Ἀχρίδος· ὁ Δήμιτσας ἦταν συγγενὴς ἐξεχόντων μελῶν τῆς μίας παρτάξις⁹.

Τὸ 1851 ὁ Δήμιτσας βρίσκεται στὸ Μοναστήρι. Γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ κυρίως τὴν ἔθνικὴ δράση του στὴ μεγάλη αὐτὴ πόλη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ὁ Ἀλέξ. Ὁρολογᾶς ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: *Ἰδρυσαν* (ἐν. οἱ Μοναστηριῶτες) *νέαν ὀκτατάξιον σχολὴν καὶ ἀνέθεσαν τὴν διεύθυνσιν εἰς τὸν Μαργαρίτην Δήμιτσαν. Μὲ τὴν ἀφιξίν τοῦ Δήμιτσα τὸ 1851 ἐδόθη νέος τόνος εἰς τὰς πατριωτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Μοναστηριωτῶν. ... Ὁ Δήμιτσας ἐγκατεστάθη εἰς Μοναστήριον τῆ προτροπῇ τῆς μυστικῆς ὀργανώσεως / καὶ προσέλαβεν ὡς συνεργάτας του τοὺς Ἀναστάσιον Πηχεῶν, Σεραφεῖμ Ματλῆν καὶ Νικόλαον Χαλκόπουλον. Δὲν περιορίσθη ὁμῶς εἰς τὰ καθήκοντά του αὐτά. Ὁμοῦ μετὰ τῶν συνεργατῶν του καὶ τῶν ἄλλων διδασκάλων τῶν κοινοτικῶν σχολείων ὑπέκρινοντες εἰς τὰς ὑποδείξεις τῆς μυστικῆς ὀργανώσεως παρώτρυναν τοὺς ἀποφοίτους τῶν σχολῶν νὰ ἰδρῦσουν Σύλλογον ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς μὲν Φιλολογικὸν καὶ Φιλεκπαιδευτικόν, κύριος ὁμῶς σκοπὸς αὐτοῦ νὰ εἶναι ἡ τόνωσις τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος, ὥστε νὰ καταστῇ τὸ φυτώριον ὅλων ἐκείνων ποὺ θὰ ἐχρειαζέτο τὸ ἔθνος εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν / ὑποδοῦλων. Καὶ διὰ νὰ μὴ γεννηθῶσιν ὑπόνοιαι εἰς τοὺς Τούρκους, ἀφοῦ πρόσφατα ἦσαν τὰ γεγονότα τῆς ἀποκαλύψεως τῆς μυστικῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς σφαγῆς τοῦ Πυλαγόρα, ὀνόμασαν τὸν Σύλλογον «Καζίνο». Σύμφωνα μετὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Μοναστηριώτη Π. Τσάλλη ἡ σχολὴ ἦταν ἰδιωτικὴ καὶ περιλάμβανε μίαν γυμνασιακὴν τάξιν, λειτούργησε δὲ μετὰ ἐπιτυχία ὡς τὸ 1865¹⁰.*

8. Βλ. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 359. Στὴ συνέντευξη τοῦ Ὁρολογᾶ ὁ Δήμιτσας παρουσιάζεται (σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τίς γυμνασιακὰς τὸν σπουδὰς) ὡς ἀπόφοιτος μόνον τοῦ γυμνασίου Ἰωαννίνων, δηλ. τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς. Ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἀνατύπωσης τοῦ ἔργου τοῦ Δήμιτσα *Ἱστορία τῆς Ἀλεξάνδρουας* (βλ. ἐκδόσεις Δημιουργία, σειρά Μελέτες γιὰ τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα 5, 1995) δίνει τὴν ἴδια πληροφορία, δίχως ὁμῶς νὰ τὴν τεκμηριώνει. Δὲν ἀποκλείεται ὁ Δήμιτσας νὰ ἄρχισε τὸ γυμνάσιο ἐκεῖ καὶ νὰ τὸ τελείωσε στὴν Ἀθήνα.

9. Βλ. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σσ. 360-361.

10. Βλ. Π. Τσάλλη, *Τὸ δοξασμένον Μοναστήρι, ἦτοι ἱστορία τῆς πατριωτικῆς δράσεως τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῶν περιχώρων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830 μέχρι τοῦ 1903*, Θεσσαλονίκη 1932, σσ. 15-16· πρβλ. Στ. Παπαδόπουλος, *Ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 134. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ σχολὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γυμνασιακὴν τάξιν εἶχε 4-τάξιον δημοτικὸ καὶ 3-τάξιον ἑλληνικὸν σχολεῖο. Ἡ πληροφορία τοῦ Ὁρολογᾶ ὅτι τὸ «Καζίνο» ἰδρύθηκε τὸ 1851 συμφωνεῖ μετὰ αὐτὴν τοῦ Τσάλλη, ὁ.π., σσ. 17-20 ποὺ τοποθετεῖ τὴν ἰδρυσὴν του τὸ 1852 καὶ ἀναφερῖ ἐκείνην τοῦ Κλειτοῦ, *ΜΗΠΣΑ* 3 (1910) 85-86 ποὺ κάνει λόγο γιὰ τὸ 1859. Γιὰ τὸ «Καζίνο» βλ. Παπαδόπουλος, ὁ.π., σσ. 136-137, ποὺ ὁμῶς ἀκολουθεῖ τὸν Κλειτο.

Ἡ παρουσία τοῦ Δήμιτσα στὸ Μοναστήρι δὲν ἦταν ὁμως συνεχῆς, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν Νοέμβριο τοῦ 1859 ἕως τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1861 ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε φοιτητὴς τοῦ Friedrich - Wilhelm Universität τοῦ Βερολίνου¹¹. Ἐκεῖ παρακολούθησε μαθήματα ἐπὶ τρία ἑξάμηνα. Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καὶ κυρίως τοὺς καθηγητὲς ποὺ ἐπέλεξε μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς βásiμα ὅτι ἡ μετεκπαίδευσή του στὴ Γερμανία θὰ πρέπει νὰ συνέβαλε ἰδιαίτερα στὴν ἀπόφασή του νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιγραφικὴ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ Βερολίνο ἄκουσε ἐπὶ τρία ἑξάμηνα τὸν περιφημο φιλόλογο August Böckh, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἰδρυτῆ τοῦ Corpus τῶν ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν ποὺ ἔκτοτε ἐκδίδει ἡ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, καὶ ἐπὶ ἓνα ἑξάμηνο τὸν ὀνομαστὸ ἀρχαιοῖστορικὸ Gustav Droysen, πρωτοπόρο μελετητὴ τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς¹². Τὸ πρόγραμμά του συνελπῆρσε μὲ μαθήματα κλασικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας¹³.

Ὁ Δήμιτσας ἐπέστρεψε στὸ Μοναστήρι τὸ σχολικὸ ἔτος 1861-1862 ὅπου παρέμεινε ἕως τὸ 1865¹⁴. Τότε ἦταν ποὺ ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται συστηματικὰ γιὰ τὶς ἀρχαιότητες τῆς Μακεδονίας¹⁵. Τὸ 1866 ἐγκαταστάθηκε στὴ Θεσσαλονίκη ὅπου ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τοῦ ἡμιγυμνασίου. Παρὰ τὶς προσπάθειές του ὁμως δὲν πέτυχε τὸν σκοπὸ του, δηλαδὴ νὰ τὸ ἀναβαθμίσει σὲ τετρατάξιο¹⁶. Μὲ τὴ λήξη τῆς θητείας του (1869) μετέβη μαζί μὲ τὴ Θεσσαλονικιά

11. Τὸ ἀποδεικτικὸ φοιτητὴς του ἐκδόθηκε στὶς 22 Ἰουνίου τοῦ 1861 βλ. εἰκόνα 1. Ὁ Δήμιτσας εἶχε ἀριθμὸ ἐγγραφῆς 387 τῆς πρωτανείας τοῦ 50οῦ πρύτανη τοῦ Πανεπιστημίου. Παρὰ τὶς σχετικὲς ἐρευνες στὸ ἀρχεῖο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας δὲν ἐπιβεβαιώθηκε ἡ πληροφορία τοῦ Ὁρολογιᾶ καὶ τοῦ HBA ὅτι ὁ Δήμιτσας σπούδασε σὲ αὐτό. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ὁ Δήμιτσας ἀναφέρεται στὶς συμπληρωματικὲς σπουδές του στὴ Γερμανία μὲ τὴ φράση *Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐν Βερολίνο σπουδῶν μου...*, βλ. *Περιοδεῖα τῆς Αἰγύπτου*, Πρόλογος, σ. α'.

12. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους βλ. W. Nippel, *Über das Studium der Alten Geschichte*, München 1993, σ. 104 κ.ἑξ. καὶ K. Christ, *Von Gibbon zu Rostovtzeff. Leben und Werk führender Althistoriker der Neuzeit*, Darmstadt 1979, σ. 50 κ.ἑξ. ἀντίστοιχα.

13. Τὸ πλήρες πρόγραμμα τῶν μαθημάτων ποὺ παρακολούθησε ὁ Δήμιτσας στὸ Βερολίνο ἔχει ὡς ἑξῆς: χειμερινὸ ἑξάμηνο 1859/60: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος μὲ τὸν Böckh καὶ Προμηθέας Δεσμώτης μὲ τὸν Haupt· ἐαρινὸ ἑξάμηνο 1860: Μετρωτὴ μὲ τὸν Böckh, Λογικὴ καὶ Μεταφυσικὴ μὲ τὸν Treudenburg καὶ Ἀρχαία Ἱστορία μὲ τὸν Droysen· χειμερινὸ ἑξάμηνο 1860/61: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας μὲ τὸν Böckh. Ἱστορία τῆς Ρωμαϊκῆς Λογοτεχνίας μὲ τὸν Haupt καὶ Μεταφυσικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη μὲ τὸν Michalet· ἐαρινὸ ἑξάμηνο 1861: παρόλο ποὺ ἀνεγράφη σὲ μάθημα τοῦ Böckh δὲν παρακολούθησε.

14. Βλ. Μ. Δήμιτσα, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις...*, 295 ἐπανειλημμένως κατὰ τὸ 1861-1862 περιελθὼν τὴν δυτικὴν Πελαγονίαν καὶ Δερριοπικὴν πεδιάδα τοῦ Ἐργιῶνος πρὸς ζήτησιν καὶ εἴρεσιν ἀρχαιοτήτων καὶ μνημείων, πολλὰς τοιαύτας (ἐννοεῖ ἐπιγραφάς) εἶρον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν χωρίων διατηρουμένας· πρβλ. καὶ «Μακεδονίας Ἀρχαιολογικά», ΒСН 4 (1880) 101 ἀπὸ ὅπου συνάγεται ὅτι τουλάχιστον ὡς τὸ 1864 βρισκόταν ἀκόμη στὸ Μοναστήρι.

15. Βλ. τὸ παράθεμα τῆς προηγούμενης σημείωσης. Τὸ πρῶτο ἐπιγραφικὸ του δημοσίευμα χρονολογεῖται πάντως τὸ 1857/8.

16. Βλ. σχετικὰ Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, «Ἡ ἐκπαίδευση στὴ Θεσσαλονίκη: ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας», στὸ Ἱ. Χασιώτη (ἐπιμ.), *Τοῖς ἀγαθοῖς βασιλεῦσι Θεσσαλονίκη. Ἱστορία καὶ πολιτισμὸς*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 366.

σύζυγό του Μαρία, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν παλαιὰ καὶ πλούσια Θεσσαλονικιώτικη οἰκογένεια Δούκα στὴν Ἀθήνα¹⁷. Τὸ σχολικὸ ἔτος 1869-1870 ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου στὴ θέση τοῦ Θεσσαλονικιοῦ Γρηγορίου Γ. Παπαδόπουλου (1819-1873)¹⁸, ἰδρυτικοῦ στελέχους τοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», λόγῳ τοῦ διορισμοῦ τοῦ τελευταίου σὲ θέση τμηματάρχου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τὴν κυβέρνησις Δεληγιώργη¹⁹. Τὰ καθήκοντα αὐτὰ ἄσκησε τουλάχιστον ὡς τὸ ἔτος 1882²⁰.

Οἱ σχέσεις τοῦ Δήμιτσα μὲ τοὺς διανοούμενους τῆς Θεσσαλονίκης δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξαν ποτέ θεορμές, μολοντί ὁ «Ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος» τοῦ πρότεινε κάποιες συνεργασίες. Συγκεκριμένα ὁ Σύλλογος θέλησε μέσω προαγορᾶς ἑκατὸ ἀντιτύπων τοῦ δευτέρου τόμου τῶν «Μακεδονικῶν» νὰ ἐνισχύσει τὸν Δήμιτσα, ἀλλὰ τὸν πρόλαβε ἕτερος ἐκ Κων/πόλεως ὁμογενῆς (ἐννοεῖται ὁ Χρ. Ζωγράφος), ὅπως μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος²¹. Ἐνα χρόνο ἀργότερα ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἰατροφιλόσοφος Μιχαὴλ Παπαδόπουλος πληροφοροῦσε τὰ μέλη του ὅτι: *Ἐπιθυμοῦσα ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ ἵνα ὁ Σύλλογος ἡμῶν γείνη καὶ ὑπὸ τινος ἄλλης ἐποψῆς χρήσιμος εἰς τὴν πατρίδα συνεννοήθη μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀξ. καθ. κ. Μαργαρίτου Δήμιτσα ἵνα συντελέσῃ πρὸς ἐκτύπωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μεταφράσεως τῆς ἱστορίας τῆς Θεσσαλονίκης τῆς ὑπὸ τοῦ Τάϊφελ²² συνταχθείσης· ἀλλ' αἱ ἀπαιτούμεναι δαπάναι ἐφάνησαν εἰς τὴν διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν τοιαῦται, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον προβλέπουσα ἀποτυχίαν εἰς τὸ ἐπιχει-*

17. Ἡ Δούκα ἦταν ὑποδιευθύντρια τοῦ Παρθενωγωγείου Θεσσαλονίκης (1854-1864) καὶ μεταφράστρια τοῦ ἔργου τοῦ Φ. Καμβουλίου, *Αἱ παρ' Ὀμήρῳ Γυναῖκες*, Θεσσαλονίκη 1868· βλ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, «Οἱ γυναῖκες τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ στὴ Θεσσαλονίκη. 19ος αἰώνας – Μεσοπόλεμος: ὀνομάτων ἐπίσκεψις», *Θεσσαλονικέων Πόλις* 8 (2002) 127-128.

18. Βλ. *Πανδώρα* 22 (1871) τεύχος τῆς 15ης Ἰουνίου, 510 σημ. 1, ὅπου μὲ ἀφορμὴ τὸν λόγο ποὺ ἐκφώνεῖ κατὰ τὴ βράβευση τῶν μαθητῶν τοῦ γυμνασίου μὲ θέμα τὴν ἀνατροπὴ καὶ ἐκπαίδευση τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ πληροφορεῖ τοὺς ἀναγνώστες του ὅτι ὁ κ. Μ. Δήμιτσας *ἀφ' ἑνὸς ἔτους διεδέχθη τὸν κ. Γ. Γ. Παπαδόπουλο ὡς ἐπιμελητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου.*

19. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ὁ Παπαδόπουλος ὀργάνωσε τὸν «Σύλλογο πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» ποὺ ἰδρύθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1869 καὶ τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ὡς τὸν θάνατό του ὄχι μόνον Γενικός Γραμματέας, ἀλλὰ τὸ δραστηριότερο μέλος· γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του βλ. Δ. Στεφάνου, «Σκιαγραφία Γρηγορίου Παπαδοπούλου (1819-1873)», *Ἡ Δράσις τοῦ συλλόγου (Πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων) κατὰ τὴν ἑκατονταετίαν 1869-1969*, Ἀθήνα 1970, σ. 13 κ.εξ. καὶ ἰδιαιτέρα 18-19.

20. Μὲ βάση τοὺς τίτλους του ποὺ ἀναφέρονται στὰ ἐγχειρίδια τῆς γεωγραφίας ποὺ συνέγραψε. Τὸ 1885 ἀναφέρεται ἀπλῶς ὡς καθηγητὴς γεωγραφίας τοῦ Ἀρσακίου.

21. Βλ. *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις...*, σ. ιβ' σημ. 1. Γιὰ τὴν πρόταση βλ. *Πρῶτο ἔτος τοῦ ἐν Θεσ/νίκῃ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Ἐκθεσις ἀναγνωσθεῖσα τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1873 ὑπὸ τοῦ Προέδρου Μ. Παπαδοπούλου*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1874, σ. 10.

22. Ἐννοεῖ τὴ γνωστὴ μονογραφία τοῦ Th. Lucas Frid. Tafel, *De Thessalonica eiusque agro*, Berlin 1839. Ἐξ ὅσων γνωρίζω ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ ἔργου δὲν δημοσιεύθηκε ποτέ.

ρημα. Αί περί τοῦ ἀντικειμένου ἐνέργειαι ἴσως ἐπαναληφθῶσι ἀκολούθως²³. Ἄρκετά χρόνια ἀργότερα ὁ Δήμιτσας ἦλθε σέ διαφωνία μέ δύο ἀπό τοὺς νεότερους λόγιους τῆς πόλης, τοὺς Νικόλαο Κεχαγιᾶ καί Πέτρο Ν. Παπαγεωργίου, ἐξ αἰτίας διαφορετικῶν ἐκτιμήσεων του στό ζήτημα τῆς θέσης τῆς ἀρχαίας Θέρμης μέ τόν πρῶτο καί (κυρίως ἀλλά ὄχι μόνον) τοῦ ἐπιγραφικοῦ corpus τῆς Μακεδονίας μέ τόν δεύτερο²⁴. Ὁ μόνος Θεσσαλονικῶς μέ τόν ὁποῖον συνεργάσθηκε τελικά ὁ Δήμιτσας ὑπῆρξε ὁ δάσκαλος Γ. Παπαγεωργίου, ἐκδότης τοῦ βραχύβιου τοπικοῦ περιοδικοῦ «Ἀριστοτέλης», ὅπου δημοσίευσε ἐργασία γιά τὸ πολυσυζητημένο πρόβλημα τῆς σχέσης τῆς κασσάνδρειας Θεσσαλονίκης μέ τὴ Θέρμη²⁵.

Ἡ ἐμπλοκή τοῦ Δήμιτσα στά ἐκπαιδευτικά πράγματα τῆς Μακεδονίας συνεχίσθηκε πάντως καί μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του στήν Ἀθήνα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ μία ἔκθεση ποῦ ὑπέβαλε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1886 στό Ὑπουργεῖο Ἑξωτερικῶν μέσω τοῦ «Ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε μέλος²⁶. Τὸ σχετικὸ ἔγγραφο φέρει τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο *Βραχεῖα ἔκθεσις τῆς ἐνεστώσης πνευματικῆς καταστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς, ἐν Βιτωλίοις*²⁷ περιλαμβάνει ὁμως πληροφορίες γιά τὴν κατάσταση τῆς ἐκπαίδευσης καί στὴ Θεσσαλονίκη ποῦ συνέλεξε ὁ Δήμιτσας ὕστερα ἀπὸ περιοδεία στὶς δύο περιοχές. Στὴν ἔκθεση θίγονται ἐπίσης οἱ σχέσεις τοῦ Συλλόγου μέ τὶς τοπικὲς κοινότητες καί προτείνεται σειρά διοικητικῶν, οἰκονομικῶν καί παιδαγωγικῶν μέτρων, ποῦ ἀποσκοποῦσαν στὴ βελτίωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῶν δύο πόλεων.

Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιοδείας ὁ Δήμιτσας, κάθε φορὰ ποῦ τοῦ δινόταν εὐκαιρία, φρόντιζε παράλληλα νὰ ἀντιγράφει ἐπιγραφές. Ἔτσι, ὅταν

23. Βλ. *Δεύτερον ἔτος τοῦ ἐν Θεσ/νίκῃ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Ἐκθεσις ἀναγνωσθεῖσα τὴν 13 Ὀκτ. 1874 ὑπὸ τοῦ Προέδρου Μ. Παπαδόπουλου*, Ἐν Λειψία 1875, σ. 23.

24. Γιά τὶς σχέσεις τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν μέ τὸν Δ. βλ. τὴ μελέτη μου *Πέτρον Ν. Παπαγεωργίου τοῦ Θεσσαλονικέως. Ἀλληλογραφία (1880-1912)*, ΕΜΣ, Σειρά Φιλολογικὴ καί Θεολογικὴ, ἀρ. 19, Θεσσαλονίκη 2004.

25. Ὁ Δήμιτσας στό σχετικὸ ἄρθρο κάνει λόγο γιά *φιλικὴν ἀξίωσιν τῆς διεθνήσεως τοῦ περιοδικοῦ* νὰ ἀρθρογραφῆσει σέ αὐτό. Γιά τὸ περιοδικὸ *Ἀριστοτέλης* βλ. Β. Καλαντζοπούλου, *Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν λογοτεχνικῶν καὶ ἡμιλογοτεχνικῶν περιοδικῶν τῆς Θεσσαλονίκης (1889-1932)*, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 17-21. Γιά τὸ ἄρθρο βλ. παρακάτω στὴν προσωρινὴ ἐργογραφία.

26. Στὴν ἔκθεση βλ. Βούρη, *ὁ.π.*, σ. 126, ὁ Δήμιτσας ἀναφέρεται στό Σύλλογο πρὸς Διάδοσιν κ.λ.π. μέ τὴ φράση «ὁ ἡμέτερος σύλλογος».

27. Ἡ Βούρη, *ὁ.π.*, σ. 125, σημειώνει ὅτι εἶναι πιθανὸν τοῦ Μ. Γ. Δήμιτσα. Τὸ ἔγγραφο προέρχεται ὡποσδήποτε ἀπὸ τὸν Δ. ἐφόσον στὶς σσ. 128-129 ὁ συντάκτης τῆς ἔκθεσης ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ εἰσαχθεῖ στό πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Μακεδονίας ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς προτείνει δύο διὰ του βιβλία βλ. παρακάτω.

βρέθηκε στὴ Θεσσαλονίκη γιὰ ὀχτὼ μέρες²⁸, ἦταν ὁ πρῶτος Ἕλληνας ποὺ μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Μητροπολίτη Γρηγόριου Καλλιῆ πέτυχε νὰ εἰσέλθει στὸ ιδιαίτερο δωμάτιο τοῦ παλαιοῦ Διοικητηρίου (κονάκι) ὅπου φυλάσσονταν τὰ πολυάριθμα (30-40) θραύσματα τοῦ περίφημου ἐδίκτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄, τυχαῖα εὐρήματα ἀπὸ τὶς ἐργασίες ἀνακαίνισης τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (τότε Κασιμέ τζαμί)²⁹. Ἀπὸ αὐτὰ ἀντέγραψε τὰ δύο σημαντικότερα³⁰.

Ἄξιζει ἐδῶ νὰ ἐπισημανθεῖ μία παράγραφος τῆς προαναφερθείσας ἔκθεσης ἢ ὅποια δείχνει τὸν ρόλο ποὺ ἔπαιξε ὁ Δήμιτσας ὄχι μόνος ὡς συγγραφέας ἐπιστημονικῶν ἔργων ἀλλὰ καὶ ὡς συντάκτης διδακτικῶν ἐγχειριδίων γιὰ τὴν ἐμπέδωση τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ταυτότητας μεταξὺ τῶν νεαρῶν Μακεδόνων στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸ ἀγῶνα: *Ἐπ'ἀναγκές ἐστὶ νὰ ἀναγραφῆ ἐν τῷ προγράμματι τῶν μαθημάτων τοῦ γυμνασίου ἢ διδασκαλία τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας ἀπὸ συστάσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας. Διότι ἀλογώτατον καὶ ἀτοπώτατόν ἐστὶ νὰ μὴ διδάσκῃται ἢ Μακεδονικὴ ἱστορία καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ ἀγνοῶσιν τὴν πάτριον ἱστορίαν. Φαίνεται ὅτι οἱ καθηγηταὶ ἀγνοοῦσι ταύτην καὶ ἀποφεύγουσι νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν διδασκαλίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐμόχθησα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νὰ συντάξω ἐπίτιμον πεντηκοντασέλιδον ἐγχειρίδιον τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων καὶ τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων τῆς Μακεδονίας. Οἱ δὲ καθηγηταὶ διὰ τὴν μελέτην ἔχουσι πρόχειρον τὴν ὑπ' ἐμοῦ μεταφρασθεῖσαν ἱστορίαν τοῦ Ἄβελ³¹. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἀποτελοῦσε συνέχεια μιᾶς ἄλλης: εἶχε προηγηθεῖ σειρὰ ὅλη ἐγχειριδίων γεωγραφίας (προοριζομένων καὶ γιὰ τὶς τρεῖς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης) μέσω τῶν ὁποίων ὁ Μακεδόνας ἱστορικός καὶ γεωγράφος ὑπεστήριξε μὲ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ γεωγραφία τὶς ἐθνικὲς διεκδικήσεις τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους στὴν περιοχὴ³².*

Βελτιώσεων πλὴν τῶν βιογραφικῶν τοῦ Δήμιτσα χρῆζει ἀκόμη καὶ ἡ ἐργογραφία του³³, ἢ ὅποια πρέπει στὴν πραγματικότητα νὰ συνταχθεῖ ἐξ ἀρχῆς.

28. Βλ. Βούρη, ὁ.π., σ. 126.

29. Βλ. *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις...*, σσ. 520-521. Πρόκειται γιὰ τὸ ἐδίκτο IG X 2 1, 24, μὲ τὸ ὅποιο ὁ αὐτοκράτορας ἐνίσχυε οἰκονομικὰ τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου παραχωρώντας του τὴν ἐμμετάλλευση ἀλυκῶν.

30. Εἰτιχῶς ὄλα εἶχαν ἀντιγραφῆ σχολαστικὰ ἀπὸ τὸν Γερμανὸ Κ. Purgold, ἀπεσταλμένο τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου τὸ 1885 γιὰ τὴ συλλογὴ ἐπιγραφῶν στὴ Μακεδονία. Γελικὰ ἐνταφιάσθησαν στὰ θεμέλια τοῦ νέου (σημερινοῦ) διοικητηρίου ποὺ χτίστηκε τὸ 1891 στὴ θέση τοῦ παλαιοῦ. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς εὑρεσης καὶ τῆς δημοσίευσής τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς βλ. Στ. Κουιακίδης, *Μακεδονικά* 2 (1941-1952) 748-749.

31. Βλ. παρὰκάτω προσορινὴ ἐργογραφία ἄρ. 18 καὶ 5

32. Βλ. σχετικὰ Χρ. Κουλιούρη, *Ἱστορία καὶ Γεωγραφία στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα (1834-1914). Γνωστικὸ ἀντικείμενο καὶ ἰδεολογικὲς προεκτάσεις. Ἀνθολόγιο κειμένων. Βιβλιογραφία σχολικῶν ἐγχειριδίων*, Ἀθήνα 1988, σ. 28.

33. Ὁ προαναφερθεὶς κατάλογος τοῦ Πούλιου περιλαμβάνει 17 ἔργα τοῦ Δήμιτσα χωρὶς νὰ

Παραθέτω ἐδῶ κατάλογο τῶν αὐτοτελῶν ἔργων καὶ τῶν ἄρθρων τοῦ Δήμιτσα ποῦ μοῦ εἶναι γνωστά ἐν εἴδει προσωρινῆς ἐργογραφίας μὲ τὴν εὐχὴ νὰ δημοσιευθεῖ κάποτε ὁλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του:

1. «Ἀρχαῖαι Ἐπιγραφαί», *Πανδώρα* 8 (1857-1858) 304-305.
2. «Περὶ τοῦ σεισμοῦ τῆς Κορίνθου», *Πανδώρα* 9 (1858-1859) 291-292³⁴.
3. «Περὶ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς, Ἀχρίδος ἢ Βουλγαρίας ἀποκληθείσης», *Πανδώρα* 10 (1859-1860) 1-6, 84-89.
4. *Τὰ περὶ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδος καὶ Βουλγαρίας*, Ἀθῆναι τύποις καὶ βιβλ. Π. Δ. Σακελλαρίου 1859.
5. *Ἡ μέχρι Φιλίππου Ἀρχαία Ἱστορία τῆς Μακεδονίας συνταχθεῖσα μὲν ὑπὸ Ὄθωνος Ἰβελ, μεταφρασθεῖσα δὲ ὑπὸ Μαργαρίτου Γ. Δήμιτσα*, Ἐν Λευψίαι ἐκ τοῦ τυπογραφείου G. Teubner 1860.
6. «Διορθωτέα τινὰ τῶν περὶ τῆς Ἀχρίδος δημοσιευθέντων», *Πανδώρα* 19 (1868-1869) 201-207, 265-270.
7. «Μονομεροῦς κρίσεως προφανῆς ἔλεγχος», *Πανδώρα* 22 (1871-1872) 249-257³⁵.
8. «Ἀρχαιολογικά. Καὶ τρίτον ἢ τῆς Δερριόπου ἐπιγραφή», *Πανδώρα* 22 (1871-1872) 265-273.
9. «Περὶ ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου», *Πανδώρα* 22 (1871-2) 121-129³⁶.
10. *Μακεδονικά. Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας συνταχθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγὰς καὶ τὰ νεώτερα βοηθήματα. Μέρος Α΄ Χωρογραφία*, Ἀθῆνησι τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου (Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ἀφ. 3) 1874³⁷.
11. *Μακεδονικά. Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας συνταχθεῖσα κατὰ τὰς*

γίνεται σὲ αὐτὸν διάκριση ἀνάμεσα στὰ αὐτοτελῆ ἔργα καὶ στὰ ἄρθρα. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ μάλιστα τὰ τελευταῖα ὁ Ποῦλιος δὲν δηλώνει κἀν τὸ περιοδικὸ ὅπου δημοσιεῖσθαι τὸ καθένα. Κατάλογο αὐτοτελῶν ἔργων τοῦ Δ. (ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸ) παραθετεῖ ἐπίσης ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος-Κεραμέας στὴν ἐκτενὴ βιβλιοκρισίαν του γιὰ τὸ ἔργο του *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενος...* βλ. παρακάτω σημ. 46. Τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια γεωγραφίας ποῦ συνέγραψε ὁ Δήμιτσας καὶ συμπεριλαμβάνονται στὴν ἀκολουθοῦσα προσωρινὴ ἐργογραφία του προέρχονται ἀπὸ τὴν προαναφερθεῖσα ἐργασίαν τῆς Χρ. Κουλοῦρη. Οἱ παραπομπὲς στὶς ἐφημερίδες *Παλιγγενεσία* καὶ *Καιροὶ* προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Μ. Δ. Σωφρονίδου, *Ἡ ἀρχαιολογικὴ εἰδήση στὶς Ἐφημερίδες*, Θεσσαλονίκη 2002. Στὴν ἐργογραφία ποῦ ἀκολουθεῖ δὲν δηλώνονται οἱ ἀνατυπώσεις. Γιὰ τὴ βοήθειάν του στὴ σύνταξιν τῆς ἐργογραφίας εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν φίλο Δρ. Νομικῆς Ἰλία Ἀρναούτογλου.

34. Πρόκειται γιὰ ἐπιστολὴ.

35. Κριτικὴ τῆς Γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας τοῦ Bursian.

36. Πρόκειται γιὰ λόγον ποῦ ἐκφωνήθηκε στὸ Ἑλληνικὸ Ἐκπαιδευτήριον βλ. παραπάνω σημ.

18.

37. Δεύτερη ἔκδοσις. Ἡ πρώτη ἔκδοσις χρονολογεῖται τὸ 1870.

ἀρχαίας πηγὰς καὶ τὰ νεώτερα βοηθήματα. Μέρος Β΄ Τοπογραφία οὐ προτέτακται ἐν εἴδει προλόγου καὶ εἰσαγωγῆς, πραγματεία ἱστορική τε καὶ φιλολογική, Ἀθήνησι Ἄ. Δ. Βιλλαρῶς (Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ἀρ. 15) 1874.

12. «Τοπογραφία τῆς Μακεδονίας», ἐφ. *Καιροὶ* ἀρ. φ. 193, 14.05.1874, 4.
13. *Περὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Διεθνoῦς Συμποσίου τῶν Γεωγραφικῶν Ἐπιστημῶν*, Ἀθήνησι τύποις Ἄ. Δ. Βιλλαρῶ 1876³⁸.
14. *Δύο Λέξεις περὶ τῶν ἐν Μυκῆναις καὶ Σπάτα ἀρχαιοτήτων. Ἡ Ἑλλάς ἐστὶ Μουσεῖον*, Ἐν Ἀθήναις 1878³⁹.
15. *Πολιτικὴ Γεωγραφία πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ Παρθεναγωγείων. Συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ καθηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσακείῳ. Μέρος πρῶτον Γεωγραφία τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου*, Ἀθήνησι τυπογραφεῖον «Ὁ Παλαμῆδης» 1878.
16. *Πολιτικὴ Γεωγραφία πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ καθηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσακείῳ. Μέρος δεύτερον Γεωγραφία πάντων τῶν μερῶν τῆς γῆς πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου*, Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον «Ὁ Παλαμῆδης» 1879⁴⁰.
17. *Ἐλεγχος τῆς Ἀρχαίας Γεωγραφίας Ἐ. Κεϊτέρου ὡς πρὸς τὴν Μακεδονία*, Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον Δημ. Ἰασεμίδου 1879.
18. *Ἐπίτομος Ἱστορία τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας. Πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ Παρθεναγωγείων τῆς Μακεδονίας*, Ἀθήνησιν ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ὁ Παλαμῆδης» 1879.
19. «Κριτικαὶ διορθώσεις εἰς Στράβωνα, Μέρος Α΄», *Ἀθηναῖον* 8 (1879) 415-431.
20. *Κριτικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου τοῦ Σκενδέρμπε αἷς προσήρηται καὶ ἔλεγχος τοῦ ὑπὸ Κεϊτέρου ἐκδοθέντος ἔθνογραφικοῦ πίνακος τῆς Τουρκίας*, Ἀθήνησι τύποις Ἄ. Δ. Βιλλαρῶ 1879 (πρώτη δημοσίευση χωρὶς τὴν προσθήκη τὸ ἔτος 1877).

38. Πραγματεία προσαρτηθεῖσα «Τῇ περιοδείᾳ τῆς Αἰγύπτου». Πρόκειται γὰρ σειρά ἀφθῶν που δημοσίευσε στὸν *Νεολόγο* τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὸ 25 Ἰουλ. καὶ 8 Σεπτ. 1875 με ἀφορμὴ τὸ Β΄ Λιεθνὲς Γεωγραφικὸ Συμπόσιον τοῦ Παρισιοῦ, βλ. Κοιλιούρη, ὀ.π., σ. 30 σημ. 1.

39. Βλ. Β. Α. Μυστακίδης, *Νεοελληνικὴ Γεωγραφικὴ φιλολογία, ἡτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ τοῦ 1800-1889 γεωγραφηθέντων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Ἄντ. Μιλιωράκη. Ἐν Ἀθήναις 1889. Κρίσεις, Διορθώσεις, προσθήκαι*, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τοῦ τυπογραφείου Νεολόγου 1890, σ. 79. Ἄγνωστο ποῦ ἢ σχέση του με τὸ *Περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Μικηνῶν*, Ἀθήνησι 1880 τοῦ καταλόγου τοῦ Πούλιου.

40. Κυκλοφόρησε σὲ τεύχη βλ. Κοιλιούρη, ὀ.π., σ. 652. Πρόκειται προφανῶς γὰρ τὸ ἔργο *Πολιτικὴ γεωγραφία τῶν Ἠπείρων*, Ἀθήνησι 1879 που ἀναφέρει στὸν κατάλογό του ὁ Πούλιος.

21. «Κριτική μελέτη περί τῆς διαφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς Θέρονης», Ἰθνηναίον 8 (1879) 258-268.
22. «Τῆς ἐν Ἰλλυρίδι Ἀπολλωνίας ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαί», *AM* 4 (1879) 228-234.
23. *Περὶ τῆς ἀξίας καὶ δυνάμεως τῆς κλασσικῆς παιδείσεως. Πραγματεία φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ μεθερμηνευθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα*, Ἰθνηναί τύποις «Ὁ Παλαμῆδης» 1879.
24. «Κριτικαὶ διορθώσεις εἰς ἀποσπάσματα τοῦ Στράβωνος. Μέρους Β΄», Ἰθνηναίον 9 (1880) 175-196.
25. *Κριτικαὶ διορθώσεις εἰς Στράβωνα καὶ τὰ ἀποσπάσματα αὐτοῦ*, Ἰθνηναί τύποις Ἐρμοῦ 1880⁴¹.
26. «Μακεδονίας Ἀρχαιολογικά», *BCH* 4 (1880) 100-109.
27. *Περιοδεία τῆς Αἰγύπτου συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα διευθυντοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ καθηγητοῦ τῆς Γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσακείῳ*, Ἐν Ἰθνηναίς ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Π. Ἰασεμίδου 1880.
28. *Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς Ἑλληνικῶν χωρῶν. Μετὰ χάρτου τῶν κρατῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Μ. Ἀσίας*, Ἐκδοσις ἐντελῶς ἀνακαινισθεῖσα, Ἰθνηναί «Ὁ Παλαμῆδης» 1881.
29. «Τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἡδωνίδος ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ τρεῖς», *Παρνασσός* 5 (1881) 222-226.
30. «Περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς Θέρονης», ἐφ. *Κλειώ* (τῆς Τεργέστης) φ. 1067, 28/10 Δεκ. 1881, 1-2⁴².
31. *Περὶ τῆς ἀληθοῦς πατρίδος τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου Παιωνίου*, Ἰθνηναί τύποις Σ. Π. Ἰασεμίδης 1881.
32. «Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου», *Παρνασσός* 6 (1882) 779-812 καὶ 873-899.
33. *Πολιτικὴ γεωγραφία πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων, Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Παρθεναγωγείων συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ καθηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσακείῳ*. Μέρους Πρῶτον *Γεωγραφία τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου*, Ἐκδοσις δευτέρα, Ἐν Ἰθνηναίς τυπογραφεῖον «Ὁ Παλαμῆδης» 1882.
34. *Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου καὶ κριτικὴ ἐθνολογικὴ διατριβὴ περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανῶν καὶ Σλάβων*, Ἰθνηναί 1883⁴³.
35. «Ἀρχαιολογικά Α΄. Κλοπὴ καλλιτεχνικοῦ μνημείου τῶν ἀνασκαφῶν τῆς

41. Πρόκειται γιὰ αὐτοτελῆ ἐπανάδοση τῶν δύο σχετικῶν ἄρθρων στοὺς 8ο καὶ 9ο τόμους τοῦ Ἰθνηναίου.

42. Ἀπάντηση στὸ ἄρθρο τοῦ Ν. Ἰ. Κεχαγιά «Περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Θέρονης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης», *Κλειώ* (τῆς Τεργέστης) φ. 1061. 7/19 Ὀκτ. 1881. 1-2.

43. Πρόκειται προφανῶς γιὰ τὸ ἔργο *Ἱστορία τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου*, Ἰθνηναί 1883 τοῦ καταλόγου τοῦ Ποῦλιου.

- Ἰακροπόλεως», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 5898 1.02.1884, 2.
36. «Ἀρχαιολογικά. Περί τῶν ἐν Ἰασσῷ τῆς Μ. Ἀσίας Ἀνασκαφῶν Α΄», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 5898 1.02.1884, 2.
37. «Ἀρχαιολογικά. Περί τῶν ἐν Ἰασσῷ τῆς Μ. Ἀσίας Ἀνασκαφῶν Β΄», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 5900 3.02.1884, 2.
38. «Ἡ κλαπεῖσα κεφαλὴ Ἀφροδίτης», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 5903, 8.02.1884, 2.
39. «Καὶ νέα ἔκδοσις τῆς κλαπεῖσης κεφαλῆς τῆς Ἀφροδίτης», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 5911, 16.02.1884, 1-2.
40. «Ἀρχαιολογικά. Καὶ πάλιν ἡ κλαπεῖσα κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 5940, 21.03.1884, 2.
41. «Ἀρχαιολογικά. Τὸ ἐν Ὀδησσῷ ἀρχαιολογικὸν συνέδριον. Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ Α΄», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 6225, 18.02.1885, 2-3.
42. «Ἀρχαιολογικά. Τὸ ἐν Ὀδησσῷ ἀρχαιολογικὸν συνέδριον. Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ Β΄», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 6227, 20.02.1885, 2-3.
43. *Ἱστορία τῆς Ἀλεξανδρείας: ἦτοι περιγραφὴ γεωγραφικὴ, ἱστορικὴ, φιλολογικὴ, πολιτικὴ, ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτῆσεως αὐτῆς*, Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ὁ Παλαμῆδης» 1885.
44. «Νέα ἀρχαιολογικὴ ἀνακάλυψις», ἐφ. *Παλιγγενεσία* ἀρ. φ. 6257, 28.03.1885, 3.
45. «Ποῦ στηρίζεται ἡ ἐπικρατήσασα δοξασία περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Θέρμης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης», *Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς* 1885, 1-9.
46. *Γεωγραφία φυσικὴ καὶ πολιτικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου. Συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα καθηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσακείῳ*, Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ὁ Παλαμῆδης» 1885.
47. *Γεωγραφία φυσικὴ καὶ πολιτικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου. Συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα καθηγητοῦ τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσακείῳ*, Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ὁ Παλαμῆδης» 1885.
48. «Ἐξέλεγξις ἡμαρτηκῶτων», ἐφ. *Ἑβδομάς* 3 (1886) ἀρ. 111, 178-9.
49. «Κριτικὰ Ἐρασιστράτεια», ἐφ. *Ἑβδομάς* 3 (1886) ἀρ. 123, 319-321.
50. «Ἡ τελευταία περὶ Ἐρασιστράτου ἀπάντησις», ἐφ. *Ἑβδομάς* 3 (1886) ἀρ. 134, 455-6.
51. *Βιογραφία Ὀλυμπιάδος τῆς Ἡπειρώτιδος Νεοπτολέμου τοῦ Ἀλκέτου θυγατρὸς, νομίμου τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄ γυναικὸς καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου μητρὸς*, Ἀθήνησι τυπογραφεῖον «Ὁ Παλαμῆδης» 1887.

52. «Ἐγκριθεῖσα Γεωγραφία ψάλλουσα», *Νέα Ἐφημερίς* φ. 359, 24 Δεκ. 1888, 1.
53. «Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαί», *ΑΜ* 14 (1889) 209-212.
54. «Νεοελληνικά ἔθιμα τοῦ γάμου», *Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον Ε. Κ. Ἀσωπίου* 1889, 102-112.
55. «Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θέβρης», *Ἀριστοτέλης Α΄* (1889) φυλλάδ. 8ον, 113-117.
56. *Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς ἐλληνικῶν χωρῶν μετὰ χάρτου ὄλων τῶν κρατῶν τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δωρεὰν προσσηρημένου πρὸς χρῆσιν τῶν γυμνασίων*, Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον «Ὁ Παλαμῆδης» 1891.
57. *Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀριστοτέλους. Περὶ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων. Περὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ τῶν Ῥωμαίων*, Ἐν Ἀθήναις χ. ἐκδ. οἶκο 1892⁴⁴.
58. *Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος ὄλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου μετὰ παραρτήματος 32 στατιστικῶν πινάκων πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν Ἀνωτέρων Παρθεναγωγείων συμφώνως τῷ προγράμματι τοῦ ὑπουργείου συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα καθηγητοῦ*. Ἐκδοσις τετάρτη, ἐντελῶς ἀνακαινισθεῖσα ἐπιλαχοῦσα ἐν τῷ διαγωνισμῷ «*Historia sine Geographia nulla*», Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ὁ Παλαμῆδης» 1892.
59. *Γεωγραφία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων*, Ἀθήναι 1894⁴⁵.
60. *Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης*. Ἡ μόνη ἐγκεκριμένη πρὸς χρῆσιν τῆς Α΄ τῶν Γυμνασίων τάξεως. Κατὰ τὴν ἀπὸ 23 Φεβρουαρίου προκήρυξιν τοῦ Ὑπουργείου συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Γ. Δήμιτσα καθηγητοῦ. Ἐκδοσις Πέμπτη ἐντελῶς ἀνακαινισθεῖσα μετὰ 37 στατιστικῶν πινάκων, Ἐν Ἀθήναις Τυπογραφεῖον «Παλιγγενεσίας» Ἰ. Ἀγγελοπούλου 1894.
61. *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις καὶ μνημείοις σφρζομένοις: ἦτοι πνευματικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ παράστασις τῆς Μακεδονίας ἐν συλλογῇ 1409 ἐλληνικῶν καὶ 189 λατινικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐν ἀπεικονίσει τῶν σπουδαιότερων καλλιτεχνικῶν μνημείων*, Ἀθήνησι ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἀδελφῶν Πετροῦ 1896 τόμος Α΄ καὶ Β΄ (: Μακεδονικὰ Γ΄)⁴⁶.
62. *Ὁ ἐλληνισμὸς καὶ ἡ διάδοσις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Ἡ πρὸ αὐτῆς πνευματικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμ-*

44. Στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη φυλάσσεται ἀνάτεπο ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Μεταρρυθμισ* τῆς Ἀλεξάνδρειας μὲ τίτλο «Οἱ Ἀρχαῖοι Μακεδόνες», Ἀθήναι 1892.

45. Λαοθάναϊ, βλ. Κουλοῦρη, ὀ.π., σ. 693.

46. Βλ. τὴν ἐκτενῆ βιβλιοκρισίαν τοῦ Ἀθ. Παπαδόπουλου-Κεραμέα, *VV* 8 (1901) 572-587. Στὸ ἴδιο περιοδικὸ εἶχε δημοσιευθεῖ βιβλιοκρισία καὶ στὰ ρωσικά βλ. *VV* 5 (1898) 508-520.

μάτων καὶ οἱ συντελεσταὶ αὐτῆς φυγάδες λόγιοι Ἕλληνες, Ἐν Ἀθήναις τύποις Ἀποστολοπούλου 1900.

63. Ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐκτὸς αὐτῆς διεσπαρμένου ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μετασχόντων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἔθνων εἰς δύο μέρη. Μέρος Α': Σύντομος γεωγραφική, μυθολογική, ἱστορική καὶ ἀρχαιολογική περιγραφή τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κατὰ χώρας καὶ κατὰ πόλεις πλὴν τῶν νήσων ἰδιαίτερος περιγραφόμενων. Μέρος Β': Περιλαμβάνον τὰς βιογραφίας τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐπιστήμης οἵτινες διὰ τῆς παιδείας καὶ σοφίας αὐτῶν ἀνεδειχθησαν πατέρες καὶ δημιουργοὶ καὶ κτίσται τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, Ἀθήναι τύποις Σπ. Κουσοῦλίνου 1902.
64. Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ Ἀθηναίων πολιτεία, χ.τ., χ.ο., χ.χ.⁴⁷
65. Ἕλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει, χ.ε., χ.χ.⁴⁸

Β) Σταῦρος Μερτζίδης (1858 - περ. 1930)⁴⁹

Στοὺς μελετητὲς τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Μακεδονίας ὁ Σταῦρος Μερτζίδης εἶναι γνωστὸς κυρίως ἀπὸ δύο ἔργα του ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων δημοσιεῦει πλαστὲς ἐπιγραφές τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς τῶν Φιλίππων⁵⁰. Ἀναδιφώντας στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἰστ' Ἐφορείας Κλασσικῶν καὶ Προϊστορικῶν Ἀρχαιοτήτων (Θεσσαλονίκη) ἐντόπισα τὴν παρακάτω αἴτηση ποὺ ὑπέβαλε τὶς ἀρχὲς τοῦ 1914 στὸν τότε ἔφορο Ἀρχαιοτήτων Μακεδονίας Γεώργιο Οἰκονόμο⁵¹ ζητώντας νὰ προσληφθεῖ στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία. Καθὼς περιέχει ὀρισμένα βιογραφικὰ στοιχεῖα καὶ ἀναφέρεται στὶς συνθήκες ὑπὸ τὶς ὁποῖες ἐργαζόταν, ἔκρινα σκόπιμο νὰ τὴ δημοσιεύω ὡς ἔχει, τηρώντας δηλαδὴ τὴ

47. Ἀπόκειται στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη.

48. Ἀπόκειται στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη.

49. Προφορικὴ πληροφορία τοῦ φιλόλογου καθηγητῆ Κ. Χιόνη (Καβάλα).

50. Βλ. Στ. Μερτζίδου, *Αἱ χώραι τοῦ παρελθόντος καὶ αἱ ἐσφαλμέναι τοποθετήσεις των. Ἐρεῖναι καὶ μελέται τοπογραφικαὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικῆ-γεωγραφικῆ-ἱστορικῆ ἐποψίν.* Ἀθήναι (διάβαζε Κων/πολὴ κατὰ Παπαδόπουλο-Κεραμέα VV 2 (1895) 630 shm. 3) 1885 καὶ *Οἱ Φίλιπποι. Ἐρεῖναι καὶ μελέται χωρογραφικαὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικῆν, γεωγραφικῆν, ἱστορικῆν, θρησκευτικῆν καὶ ἐθνολογικῆν ἐποψίν.* Κωνσταντινουπόλις 1897. Τὴν πλαστότητα τῶν ἐπιγραφῶν ἀπέδειξε ὁ L. Robert, «Hellenica V. Inscriptions de Philippes publiées par Mertzidès», *RPh* 13 (1939) 136-150 = *Opera Minora Selecta* II. Amsterdam 1969, σσ. 1289-1303. Γι' αὐτὲς βλ. τελευταῖα P. Philhofer, *Philippi, Band I Die erste christliche Gemeinde Europas*, Tübingen 1995, 10 κ.ἑξ. καὶ Bd. II, 655 κ.ἑξ.

51. Ὁ Γ. Οἰκονόμος (1883-1951), μετέπειτα Καθηγητὴς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἔφορος Μακεδονίας ἀπὸ τὶς 9 Νοεμβρίου τοῦ 1912 ἕως τὸ 1916· γιὰ τὴ θητεία του στὴν Ἐφορεία βλ. Ἰ. Βοκοτοπούλου, «Τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τῆς Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης», *Πρακτικὰ τοῦ Συμποσίου Ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τὸ 1912 (1-3 Νοεμβρίου 1985)*, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 1-5, ὅπου βιβλιογραφία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

στίξη και την ὀρθογραφία της, και προσθέτοντας κάποια σχόλια, ὅπου αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο.

Ἐξοχώτατε,

Εἶμαι ἔγγαμος οἰκογενειάρχης, Ἕλλην Ὁρθόδοξος, ἄγων τὸ 56ον τῆς ἡλικίας μου καὶ καταγόμενος ἐκ τοῦ ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐρημωθέντος ἑλληνικοτάτου καὶ ἱστορικοῦ Μελενίκου.

Ἡ πολυχρόνιος ἐθνικὴ δρᾶσις μου, ἢ συνοδευομένη πάντοτε ὑπὸ μεγίστης ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς βλάβης μου, μεγάλη ὑπῆρξεν.

Ἐν Σέρραις καὶ Δράμα διέμεινα πολλὰ ἔτη ἐξασκῶν τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα καὶ μάλιστα ἐν τῇ δευτέρᾳ (τῇ Δράμα) πρότερον μὲν ἐπὶ τινὰ ἔτη ὑπῆρέτησα τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὡς ἱατρός εἰς δύο τάγματα τακτικοῦ στρατοῦ αὐτῆς, ἀκολουθῶν δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει ὀκτὼ ἔτη καὶ ἐν Δοῦρᾶνι ἕτερα ὀκτὼ (τὸ ὅλον 16 ἔτη) ὑπῆρέτησα αὐτὴν ὡς Πρωτοδίκης δικαστῆς, ἀποκτήσας τὰ καλλίτερα κυβερνητικὰ καὶ Μητροπολιτικὰ ἐνδεικτικὰ ἔγγραφα, δηλοῦντα τὴν αὐστηρὰν καὶ τιμίαν διαγωγὴν μου, τὴν ἱκανότητά μου καὶ τὴν καλὴν πρὸς ὅλους συμπεριφορὰν μου.

Νομίζω ὅτι κατὰ τὰ διαστήματα τῶν 16 ἐτῶν τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας μου ἀπέκτησα ἱκανὴν πείραν καὶ γνωρίζω τὸν ἐν γένει βίον, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰς ἐλλείψεις, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν κατοίκων, ὡς καὶ τὰς ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐν χρήσει ἐτέρας γλώσσας, πρὸς δὲ ὑποθέτων καὶ ὅτι θὰ διορισθῶσιν εἰς δικαστικὰς θέσεις καὶ τινες ἐκ τῶν ἐγχωρίων, ἔπειμα ἐπὶ συστάσει εἰς Θεσ/νίκην πρὸς τὸν πρῶτον Γενικὸν Διοικητὴν Μακεδονίας Ἐξοχ(ώτατον) κ. Σ. Δραγοῦμην⁵² δύο αἰτήσεις μου καὶ μίαν ἐπίσης ἐπὶ συστάσει εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης Ἐξοχ(ώτατον) κ. Ρακτιβάν ζητήσας ἵνα, ἂν ἐγκριθῇ καλόν, μὲ συστήσωσιν εἰς Ἐπαρχίαν τινὰ δικαστὴν· ἀλλὰ ἐπειδὴ ὡς ὑποθέτω, δὲν θὰ ἦνε δυνατόν τοῦτο νὰ γείνη, τολμῶ διὰ τῆς παρουσίας μου τακτικῆς αἰτήσεως νὰ Σᾶς παρακαλέσω, ὅπως εὐαρεστηθῆτε, ὅπου κρίνετε ἀρμόδιον, ἵνα μὲ συστήσητε διὰ ν' ἀποφασισθῇ νὰ διορισθῶ ἔμμισθος βοηθὸς Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων ἢ Ἐπιμελητῆς αὐτῶν εἰς ταῦτα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας –Θάσου, Σαρί-Σιαμπάν, Καβάλλας, Φιλίππων, Πραβίου μετὰ τῶν περὶ τὸ Παγγαῖον ὄρος, ἐνθα καὶ ἡ Ἀμφίπολις ὑπάρχει, Δράμας κλπ. ἱστορικοτάτων ὄλων μερῶν– καθότι ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων Ἀρχαιολογικοῖστορικῶν Ἔργων μου, ὡς καὶ ἐκ τῶν πολλῶν διατριβῶν⁵³, αἵτινες κατὰ καιροῦς ἐδημοσιεύθησαν, καταγινόμενος εἰς τὰ Ἀρ-

52. Ὁ Στ. Δραγοῦμης διετέλεσε Γενικὸς Διοικητῆς τῆς Μακεδονίας τὸ χρονικὸ διάστημα 17 Ἰουνίου - 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 1913, βλ. Ε. Κωφός, «Στ. Δραγοῦμης», *ΠΒΑ*, τόμος 3ος, σ. 308.

53. Βλ. λ.χ. *Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως τόμος ΚΖ'* (1895-1899) 103, ὅπου ἀνακοινώνεται πραγματεία τοῦ Μ. μὲ θέμα «Περὶ ἀρχαιότητος τῶν Νοσοκομίων», σ. 108, ὅπου συνεχίζεται ἡ ἀνάγνωσις τῆς πραγματείας τοῦ «Περὶ ἱατρικῆς ἀρχαιολο-

χαιολογικά μετὰ ζήλου καὶ πόθου πολλοῦ καὶ μὲ τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινα θὰ τύχω τῆς κυβερνητικῆς ὑποστηρίξεως καὶ ἐργαζόμενος ἐν οὐγῇ καὶ ἀφανείᾳ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἄνευ ὑποστηρίξεώς τινος, ἐπὶ τριάκοντα δὲ περίπου ἔτη ἐνεργῶν συχνάκις δαπανηρὰς καὶ περιπετειώδεις ἐντοπίους ἐρεῖνας καὶ μελέτας, ἐξ ὧν φωτισθεῖς, ἐγνώρισα καλῶς ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα ἡμῖν μέρη καὶ τὰς γεωγραφικὰς τοποθεσίας ἐκάστου μέρους, κατόρθωσα διὰ μὲν τῶν προεκδοθέντων ταπεινῶν καὶ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς λογοκρισίας⁵⁴ κολοβοθέντων συγγραμμάτων μου ἀρκετὸν φῶς νὰ ἐπιχύσω εἰς τὴν σκοτεινὴν ἐν πολλοῖς ἱστορίαν τῶν μερῶν τῆς Μακεδονίας –εἰς τὰ ὅποια ἀπόλυτος ἀνάγκη εἶναι νὰ ὑπάρχῃ τις ὅπως περιουλλέγῃ καὶ προφυλάτῃ, ὥστε νὰ μὴν πωλῶνται ἢ ἐκλατρίζωνται αἱ κατὰ καιροὺς τυχαίως ἀνακαλυπτόμεναι σπουδαῖαι Ἀρχαιότητες⁵⁵, ὅπερ ἔργον ἀναλαμβάνω ἐγὼ ὁ ταπεινὸς νὰ πραγματοποιήσω ὑποδείξας συνάμα καὶ τὰ ἐσφαλμένα τῶν ξένων, διὰ δὲ τῶν ὧν ἔχω ἐτοιμῶν σχεδὸν πρὸς ἐκτύπωσιν ἐτέρων πολυσελίδων Ἀρχαιολογικοῖστορικῶν ἔργων μου, ἕτεροι γνώσεις καὶ ἕτερα ἱστορικὰ γεγονότα, ἄγνωστα τέως εἰ ἐνδιαφέροντα θὰ ἐξελεχθῶσιν, ἐξ ὧν ἀναμιφιβόλως ἰκανῆ, ὡς ἐλπίζω θέλει προκύβῃ ὠφέλεια εἰς τὸ ἡμέτερον ἐν σκοτει καὶ ἀγνοίᾳ μέχρι τοῦδε εἰς τὰ μέρη μας διατελέσαν ἔθνος.

Πεποιθὼς ἐξοχώτατε εἰς τὰ Ὑμέτερα φιλογενῆ καὶ φιλοπρόοδα αἰσθήματα, ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ μοὶ ἐγκαταλείψητε ἀπροσάτευτον, ἀτέλπιδά καὶ ἐνεκεν ἐλλείψεως τακτικοῦ πόρου ἀνίκανον πλέον εἰς ἐξακολούθησιν ἐργασίας χρηζούσης ἐκτιμήσεως καὶ ὑποστηρίξεως κυβερνητικῆς.

Τῆς Ὑμετέρας προσκυνητῆς μοι Ἐξοχότητος ἐλάχιστος θεράπων Αὐτῆς.
Ἐν Καβάλλα 17 Ἰανουαρίου 1914.

Τμῆμα ἱστορίας - Ἀρχαιολογίας Α.Π.Θ.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ Μ. ΝΙΓΛΕΛΗΣ

γίας» καὶ σ. 128 ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴ μελέτη τοῦ «Περὶ Νοσοκομείων κατὰ τὸν Μεσαίωνα». Ἀπὸ τῆ σ. 103 συνάγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Μ. ὑπῆρξε ἀντεπισητὸν μέλος τοῦ Συλλόγου.

54. Γιὰ ἄλλες περιπτώσεις λογοκρισίας στὴ Μακεδονία κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας βλ. τὴν ἐπιστολὴ ἄρ. 89 στὴν προαναφερθεῖσα (σημ. 24) Ἀλληλογραμμία τοῦ Π. Ν. Παπαγεωργίου.

55. Ἡ ἀποστορφή αὐτῆ θυμίζει τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα τῆς ἐγκυκλίου ποῦ ἐξέδωσε ὁ Στέφανος Δραγομίης ὡς Γενικὸς Διοικητῆς τῆς Μακεδονίας μὲ εἰσήγησιν τοῦ Γ. Οἰκονόμου στὶς 11 Ἰουλίου τοῦ 1913: Ἐπειδὴ ὁ νέος πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῶν ἔξω καὶ ἀντιλήψεων τοῦ παρελθόντος παραγόμενος δυνατὸν νὰ θεωρῇ τὴν ἐμπορίαν τῶν ἀρχαίων ὡς τινα τῶν σινηθῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, διὰ τοῦτο κρίνομεν εὐκαιρον νῦν νὰ τονίσωμεν ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν παντὸς ἀκραφνοῦς Ἑλλήνος πολίτου τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο τῆς ἐκμεταλλεύσεως παντὸς ἀπηγορευμένου εἶδους ἀρχαίων ὀφείλει νὰ εἶναι μισθόν, ἢ δὲ ἀσχολία περὶ τὸν πορισμὸν τοῦ ἀκόπου τοῦτου καὶ ἀνόμιον κέρδους δὲν δύναται κατ' ἀντίληψιν ἐθνικὴν νὰ θεωρηθεῖ ἐντιμωτέρα τῆς σωματεμπορίας, βλ. Βοκοποπούλου, ὁ.π., σ. 29.

RESUMÉ

P. M. Nigdelis, *De l'histoire de la recherche sur la Macédoine Antique: nouveaux éléments sur la vie et l'œuvre de M. Dimitsas et S. Mertzidis.*

Dans la présente étude nous présentons des nouveaux éléments sur la vie et l'œuvre de deux savants macédoniens, qui se sont consacrés à la recherche de la Macédoine Antique, de M. Dimitsas et S. Mertzidis.

La vie et la liste des œuvres de M. Dimitsas (1829-1903) nous sont parvenues jusqu'à présent uniquement par l'intermédiaire d'une nécrologie concise du philologue Ch. Poullos. Grâce aux nouveaux éléments, il résulte que Dimitsas a fait des études à l'Université d'Athènes et il a travaillé d'abord comme instituteur à Ochrid, sa ville natale (1850), et par la suite comme professeur au demi-gymnase de Monastir / Vitola (1851-1859). Il y a développé une activité nationale en étant à la tête de la fondation de l'association «Casino», qui était littéraire selon la forme mais patriotique en substance.

En 1859 il se rend en Allemagne pour continuer ses études à l'Université de Berlin, où il suit des cours de Lettres Classiques, d'Histoire Ancienne et de Philosophie, auprès de professeurs distingués, tels que A. Boeckh et G. Droysen (1859-1961). Ces études ont déterminé d'une manière importante ses préférences de recherche, tel que son dévouement à l'histoire et aux monuments de l'antiquité et en particulier ceux de la Macédoine Antique.

Après son retour de l'Allemagne, il a continué sa carrière d'enseignant à Vitola (1861-1864) et à Thessaloniki (1865-1869), où malgré ses efforts, il n'a pas réussi à revaloriser le demi-gymnase de la ville à un gymnase complète.

Dès 1869 jusqu'à sa mort il a vécu à Athènes où il a été directeur de «L'Etablissement Scolaire Grec» pour un grand espace de temps (1869-au moins 1882), position à laquelle il a succédé le Thessalonicien Gr. Papadopoulos. Il a aussi travaillé à «Arsakeion» en tant que professeur de Géographie.

Dimitsas a également été collaborateur étroit de la renommée «Association pour la diffusion des Lettres Grecques» qui fonctionnait comme organe du Ministère des Affaires étrangères. Ceci résulte non seulement du fait que quelques unes de ses œuvres ont été publiées dans la «Bibliothèque» de l'Association, mais surtout du fait qu'en 1886 il a été envoyé à Monastiri pour étudier sur place la situation de l'enseignement dans cette région. Le compte

rendu relatif, non signé, qui a été trouvé dans les archives du Ministère des Affaires étrangères et publié par S. Vouri, doit être attribué sans réserve à Dimitsas, contrairement à ce que pense l'éditeur, parce que dans ce compte rendu l'auteur fait référence à deux de ses œuvres.

Dans ce travail nous étudions aussi les relations de Dimitsas avec des intellectuels de Thessaloniki, et nous rédigeons de nouveau la liste de 65 articles et livres de Dimitsas, qui ont été repérés après une recherche dans les bibliothèques de Thessaloniki et d'Athènes (la liste respective de Poullos comprend 17 titres et a été pleine d'errata et d'inexactitudes).

Le docteur S. Mertzidis (1859 - environ 1930) né à Melenikon a été chercheur amateur de l'Antiquité et s'est occupé parmi d'autres des inscriptions de Philippi et des Antiquités de la Macédoine de l'est. Étant donné que jusqu'à présent aucune biographie de lui n'a été publiée, nous publions avec des commentaires nécessaires, la demande qui a été déposée par lui même sans succès au premier Éphore des Antiquités de la Macédoine G. Oikonomos (datée du 14.1.1914) afin d'être embauché en tant qu'Assistant d'Antiquités. Cette demande, repérée dans les Archives de XVIème EPKA de Thessaloniki, fait fonction d'un bref curriculum vitae.

Ελθε γρη 296 61
sm

400

Wir Rector und Senat
der Königl. Friedrich Wilhelms Universität zu Berlin

καταθέσει στον έπαινον της Ακαδημίας, έπι
Κ. Μ. Margaritis G. Dimitzas
 γλυκοταπεινής Αχαΐδας εις πόλιν Δουρικού
 Κεφαλή Ακαδημίας Διευτήρας του

γυμνασίου Ακαδημίας Αθηνών εις την 9.ην Αθηνών

αποκαταστήσει, ως έπαινον έπαινον εις την 3.ην Αθηνών
 3.η Αθηνών

25
72
74

3.η

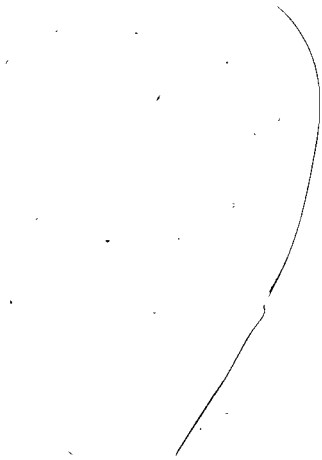
1859
1860
1861

αυτ. 8.ην Αθηνών 1859. εις την 3.ην Αθηνών
 ως έπαινον έπαινον εις την 3.ην Αθηνών
 εις την 3.ην Αθηνών

καταθέσει τον έπαινον της Ακαδημίας, έπι
 Ακαδημίας Αθηνών εις την 3.ην Αθηνών
 Ακαδημίας Αθηνών εις την 3.ην Αθηνών
 Ακαδημίας Αθηνών εις την 3.ην Αθηνών

(Signature)

Gempfliff seiner Anfertigung auf die folgende Weise
 in die ersten vier und siebenzigsten und die
 neunzigsten zu verbinden.

C
C

X
H

Die Mithras-Inschrift ist ein sehr interessantes und
 wichtiges Denkmal, das von dem griechischen
 Schriftsteller Pausanias in seiner Beschreibung
 von Griechenland erwähnt wird. Die Inschrift
 ist in der Sprache der Mithras-Religion
 verfasst und enthält wichtige Informationen
 über die Götter und die Rituale dieser
 Religion.

Berlin, den 22ten Juni 1861
 C. 9/12. A. D. D.

Ἐξοχώλατε!

Ἐίμαι ἕγχαμος οἰκογενειάρχης, ἔχην Ὀρθόδοξος, ἀγών τοῦ 56^{ου} ἔτους ἡλικίας μου καί υαλαρόμνος ἐν τοῦ ἰσχυρῶς ὑπό τῶν βουργάλων ἐκρημυδίστος ἕγχαμωτάτος καί ἰσοθεμοῦ Μυγενομοῦ.

Ἡ ὑποχρεώσις ἔδνημι δεῦσις μου, ἡ συνοδωομένη φάντορε ὑπό μερίστης ἡδονῆς καί ὑμῶν θράβης μου μεράθη ὑπῆρξεν.

Ἐν Σέρραϊς καί Δράμα διέμμενα πογγά ἔτη ἕξασσιων τοῖς παλαιῶν ἐνῆργημα καί μάχιστα ἐν τῇ διωλίε (τῇ Δράμα) ὑπέβλεον μὲν ἐπίβληνα ἔτη διμελέθησα τῆν Τουρκετικὴν κωβέρησιον ἐς παρῶς ἐς δύο παγγράφα ταιχτιοῦ σθελεῶ ἀπῆς, ἀμοχούτω δὲ ἐν τῇ ἰδέῃ νόχαι οὐτῶ ἔτη καί ἐν θοίεῃτη ἔθεα δαυῶ (τοῦ ὄχου 16 ἔτη) ὑπελέθησα αὐτῶν ὡς Πρωτοδύτης διμασθῆς, ἀνουθῆσας ἡ ἀπῆγίθεα κωβερητικῶν καί Μητροπολιτικῶν ἰνδουτικῶν ἕγχαφα, δηγοῦνθα τῆν ἀσθητικῶν καί ἑρλιαν διαργητῆ μου, τῆν ἰουανῶ. τῆνδ μου καί τῆν κρητὴν νεῶ ὄχου συμπεριεφεσῶν μου.

Κορμίτων ὄτη κατὰ τοῦ διέδοθημα τῶν 16 ἔτων τῆς διμασθητικῆς ὑπεροχῆς μου ἀ κωβηθησα ἰουανῶν κωίεα καί γουεῖτων ἄν ἐν γένει θλον, τῶ ἠῶν καί ἔθεμα, τῶ ἕγχαμῶς, τῶς δαυῶ καί τῶς κωίεας τῶν κωβούτων, ὡς καί τῶς ἰουανῶ τῆς ἕγχαμῶς ἐν χεῖσις ἰδέεα γχῆσας, νεῶς δὲ ὑποδέλτων καί ὄτη δὲ διορισθῶσι ἐς διμασθητικῶν δέσις καί τῆν ἐν ἰουανῶ ἕγχαμῶν, ὑπερφα ἐπί σουθῆσι ἐς διμασθητικῶν νεῶς τῶν κωίεων τῆνδ ἐν διορισθῆ Μα κωβητικῶν ἕξοχ. κ. Σ. Δραγοῦρην δύο αἰθῆσις μου καί μίαν ἐντοῦς ἐπὶ σουθῆσι ἐπὶ ἄ δῆσις νεῶς, ἄν ὑποεργῆν τῆς διορισθῆς ἕξοχ. κ. Ραυλιθῶν ἰουανῶς ἰουανῶ, ἐν ἕγχαμῶ δὲ κρητὴν, μὲ σουθῆσιον ἐς ἕταεχῆσαν καὶ διμασθητικῶν, ἕγχαμῶς ἐπὶ ὑποδέλτων, δὲν δὲ ἦν ἐν δυνάτην τοῦτο ἐν γένει, πογγῶ δὲ τῆς κωβητικῆς μου ταιχτιοῦ αἰθῆσις καί Σαῶς κωβητικῶν, ὄχου κωβητικῶν δὲ κωβητικῶν, ὄχου κωβητικῶν δὲ κωβητικῶν, ἰουανῶ σουθῆσιον δὲ δὲ ὑποεργῆ δὲ διορισθῶ ἕγχαμῶς κωβητικῶν ἐπὶ δέσις τῶν Ἀεχαιοθῆτων, ἡ ἕ κρητικῶν αἰθῆσις ἐπὶ τῶν κωβητικῶν καί μίαν τῆς Μακεδονίας — ἄδῶς, Σαῶς - Σαμῶν, κ

